

2.206
5

అష్టదిగ్గజములు

జ
5

క.పాండురంగశర్మ



బాలసాహిత్యం

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము

స్థాపితం : 1933

రిజిస్ట్రేషన్ : 1936

చేల ప్రోలు : కృష్ణా జిల్లా.

గ్రంథ నామము ఉష్ణ తిక్క జమము ల

గ్రంథము నంబరు 206

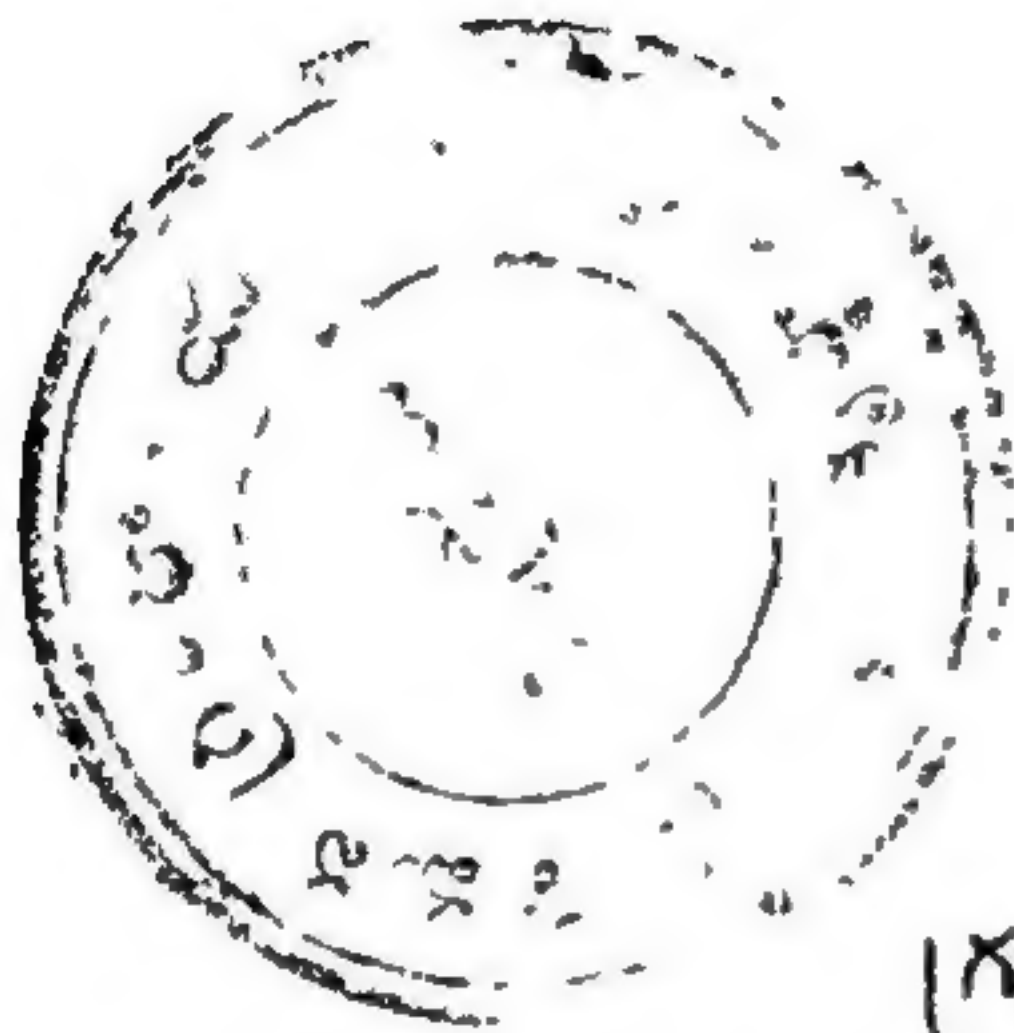
కారుడు డి

విభజన నంబరు ౯

గ్రంథి దాత గ్రంథాలయము

గ్రామము — —

అష్ట దీగజమలము
 (ప్రబంధ యుగము)



Pravara Library
 TELANGANA
 Madhukavi

గ్రంథకర్త

కవిరత్న, మధురకవి, కవికోటిల:

శ్రీ కంచర్ల పాండురంగశర్మ

(తెలుగుపరిశోధనా సంస్థ, లాధరన్ మిషన్ స్కూలు, తగుసాడు.)

క్వా లి టీ ప బ్లి ష ర్స్ వి జ య వా డ-2

ప్రథమ ముద్రణ :
ఆగష్టు 1961

౨

ముద్రణ:
'వెంకటరత్నా'
విజయవాడ-2

మూల్యము : 0-75

మేనేజింగ్ ఎడిటర్ :
శ్రీ మురళీ కృష్ణ
ఎడిటర్:
రామారావు

మున్నుడి

సాంద్ర సాహిత్యలోకంలో శ్రీకృష్ణదేవరాయల
కాలమును స్వర్ణయుగమనవచ్చును. రాజరాజు
కాలములో నన్నయభట్టారకునిచే నాటబడిన
సాహితీలత, కవిబ్రహ్మచే పోషింపబడి రాయల
కాలమునాటికి మూడు పూ లారు కాగులుగా నభి
వృద్ధిచెందినది. అదియొక సాహితీ విప్లవము.
ఆంధ్రవాణికి మరుపురాని మధురఘట్టము. ఆంధ్ర
భోజుడగు రాయ లష్టదిగ్గజముల పోషించినాడు.
తాను రాజకవియై కవిరాజుల పోషించినాడు.
ఆ నా డెన్నో ప్రబంధములు వెలసినవి.

ఆ మహాకాలమును గుఱించియు నా యా కవుల
గుఱించియు తెలిసికొనుట ముఖ్యము. సహృ
దయులైన ఆంధ్ర సోదరులు నా యీ కృషిని
శ్లాఘిస్తారని ఆశించెదను.

—పాండురంగశర్మ

కొన్ని బాల సాహిత్య గ్రంథాలు

| | | | |
|-----------------|------|----------------------------|------|
| నెహ్రూ పంచశీల | | కప్పగంతుల మురళీకృష్ణ | 0-75 |
| నీతికథానిధి | | .. | 0-75 |
| భారతనాయకులు | | 1,2భా .. | 1-25 |
| విమానంకథ | | .. | 0-56 |
| టెలిఫోన్ కథ | | .. | 0-56 |
| మనుచరిత్ర | | జంధ్యాలసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి | 0-88 |
| వసుచరిత్ర | | .. | 0-88 |
| మహామంత్రియుక్తి | | సరోజిని | 0-75 |
| నాయీసు చరిత్ర | | యాకోబ్ | 0-50 |
| శాస్త్రవేత్తలు | | కప్పగంతుల కమలాకరరావు | |
| | | 1 మొ॥ 4 భా. భా, 1కి, | 0-75 |
| విచిత్రప్రాణులు | | రమేశ్ | 0-75 |
| ఆంధ్రకేశరి | | .. | 0-75 |
| నిశ్చయదత్తుడు | | పొట్లూరి | 0-63 |
| విశ్వభారతి | | పోణంగి శ్రీరామఅప్పారావు | 1-50 |

క్వాలిటీ పబ్లిషర్స్ : : విజయవాడ-2

అష్టదిగ్గజములు

ఐరావతము, పుండరీకము, వామనము, కుముదము, అంజనము, పుష్పవంతము, సార్వభౌమము, సుప్రతీకములను నీ యెనిమిదింటిని అష్టదిగ్గజములందురు. ఇవి ప్రాగాద్యష్టదిక్కులందుడి యింద్రాద్యష్టదిక్పాలకులకు వాహనములై భూమిని భరించుచుండునని చెప్పుచుందురు.

విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు విద్యానగర రాజు ధానిగా పరిపాలించిన రాజులలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు నగ్రగణ్యుడు. కృష్ణరాయలు నరసరాజునకు, నాగాంబికకు 1489 సంవత్సరమున జన్మించెను. ఆతడు తాను కవియు, బండితు డగుటయేగాక, సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటక కవులను పోషించి “ఆంధ్రభోజుడ”ను పేర దిగంత విశ్రాంతకీర్తి నార్జించెను. ఈ విద్వచ్ఛక్రవర్తి కాలమున నాంధ్రభాషా యోష, నవనవ్యాసౌష, యగుచూ సర్వాలంకార సుళో భిరయై విరాజిల్లెను. కృష్ణరాయలు కాలమున ఆంధ్ర మన్నిట మూడుపూవులారుకాయలుగాచినవి.

కృష్ణరాయని యాస్థానమున పేరందిన యెనుమండ్రుగురుకవులుండినట్లు తెలియుచుండినది. అల్లసానిపెద్దన, నందితిమ్మన, రామరాజభూషణుడు, పింగళసూరన,

ఘోరటి, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు, మాదయ్యగారిమల్లన, తెనాలి రామకృష్ణుడు అను నీ యెనుమండ్రుగురును అష్టదిగ్గజములందురు. ఆంధ్రసాహిత్య మహాభారము నీ యెనుమండ్రుగురు భరించుటచే వీరి నష్టదిగ్గజములందురు. ఆ కాలముననే కొన్ని ప్రబంధములు వెలువడినవి. కనుక దీనిని ప్రబంధయుగమందురు. ఆంధ్రభోజుని యాస్థానమున ఆంధ్రభాషామతల్లి జిలిబిలి పలుకులు కులికినది. అష్టదిగ్గజములలో ప్రథముడును ఆంధ్రవాఙ్మయమును సర్వాంగసుందరముగ తీర్చిదిద్దిన మహాకవులలో అగ్రగణ్యు డాంధ్రకవితాపితామహుడు అల్లసాని పెద్దనార్యుడు.

పెద్దన నందవరీక బ్రాహ్మణుడు. ఇంటిపేరు అల్లసానివారు. రండ్రి చొక్కనామాత్యుడు. అభిజనము కర్నూలుమండలమందలి దూపాటిసీమలోని ద్రోణాదుల యను గ్రామము. ద్రోణాదులనే వ్యావహారికమున దోరణాల యని యందురు. విద్యానిలయుడును, కరుణామయుడగు శతకోప యతీశ్వరు డీతని గురువు.

పెద్దనార్యుడుమనుచరిత్రమను మహాప్రబంధమును రచించెను. మనుచరిత్రమునేగాక 'హారికథాసారమను గ్రంథమునుగూడా వ్రాసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అది నా మా వశిష్టము :

పెద్దనార్యుడు సరసకవితాశారదుడగుటయేగాక బలశాలీయు, శూరుడు, ఋడ్గధారనిష్ఠుడై యొప్పెను.

శ్రీకృష్ణదేవరాయ లొకనాడు స్వర్నమయ రత్న
బుచితమగు గండపెండేరమును చేయించి సభాస్థానమునకు
తెప్పించెను. సింహాసనాసీనుడై నష్టదిగ్గజముల నుద్దేశించి
సంస్కృతాంధ్రములందు సమానముగా కైరచెప్పువాడు
దీనిని గ్రహింపవచ్చునని పలికెను. ఎవ్వరును ముందంజ
వేయరైరి. అంతరాయలు,

ఉ॥ “ముద్దుగ గండపెండేరముం గొనుడంచు బహూక
రింపగా
వొద్దిక నా కొనంగుమని యొక్కరు గోరగలేరు,
లేరొక్కో!”

అనునంత పెద్దనలేచి సభను కలయజూచి,

పెద్దనబోలు పండితులు పృథ్వినిలేరని నీవెఱుంగవే,
పెద్దన కీదలంచినను పేర్మిని నాకిడు కృష్ణరాజ్ఞుపా!,

అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి, భువనవిజయమందిరమందు
నిలువబడి, సంస్కృతాంధ్రముల సమానమగు కవితా
పాకమునుగూర్చి వుత్పలమాలిక నిట్లాశువుగా చెప్పెను.

ఉ॥ పూతమెరుంగులుంబనరు పూచబెడంగులు జూపు
నట్టి నాకైతల జగ్గునిగ్గు నెనగావలె గమ్మన గమ్మ
నన్ నన్యవేన
రాతిరియున్ బవల్ మఱపురాని హొయల్ చెలియార
జంపుని

ద్వారితీపురోయనగ దారసిలన్వ లేవోదలంచినన్
బాతిగఁ బైకొనన్వలెను బైదలి కుత్తుక వోనిపల్లటి
కూతల నన్వలెన్సొగసు కోర్కులు రావలె నాల

కించినన్

జేతికొలంది గొగిటను జేర్చినకన్నియ చిన్నిపొన్నిమే
త్మాతల చన్నుదోయివలె ముచ్చటగావలెబట్టిజూచినన్
డాతొడనున్నమిన్నులమిటారపు ముద్దులగుమ్మకమ్మనొ
లాతెరదొండపండువలె వాచవిగావలె బంటనూదినన్
గాతల దమ్మిచూలి దొరకై వసఃపూంజవరాలిసిచ్చె పూ
నేతెలియబ్బరంపు జిగినిబ్బరపూబ్బగుగబ్బిగుబ్బ పొం
బూదల నూనెకాయ సరిపోడిమి కిన్నెరమేలుబంతి సం
గాతపూసన్నతంతి బయకారపు గన్నడ గొళపంతుకా
సాతత తానలప సందివుటాడెడు గోటమీటబల్

మ్రోతల నుంబలెన్ హరువు మొల్లముగావలె నచ్చ

తెనులీ

రీతిగ సంస్కృతంబు పచరించెడు పట్టున భారతీవధూ
టీతపనీయ గడ్భనికటీ భవదానన పర్వసాహితీ
భౌతికనాటక ప్రకరభారత భారతసమ్మత ప్రభా
పారసుధాప్రపూర బహుభంగముమంఘుమంఘుమా

ర్పటి

జాతక తాళయుగ్మలయ సంగతిచుంచెలి పంచెకామ్మదు
గాతత తేహితత్త కింతహోదిత ధంధణుధాణు తింధిమి
వ్రాతనయాసుకూలపద వారకు హూద్వహో హారికింకిణీ

నూతన గల్ల లాచరణ నూపుర యూశయుశీమరందసం
ఘాతలియద్ధునీ చకచకద్విర చోత్పల సారసంగ్రహ
యాతకుమారగంధ వహోహారిసుగంధవిలాస యుక్తమై
చేతము చెల్లజేయవలె జిల్లిన జల్లవలెన్ మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీఫల ముద్దుద్రవగో ఘృతపాయసప్రసా
రాతిరసప్ర సారరుచిరప్రసదంబుగ సారెసారెమెన్.”

రసజ్ఞశేఖరుడగు కృష్ణరాయలా మనోహరమాలికా
ప్రౌఢితానందించితని గద్దయడ్కి పెద్దనార్యుని సమీపించెను.
ఆ మహాకవిని పాదమునకు గండపెండేరమును సార్వ
భౌముడు స్వయముగా తొడగి గౌరవించెను.

భువనవిజయ సభాభవనమున సింహాసీని కవితా
గోష్ఠిని నలుపుచూ రాయ లల్లసాని పెద్దనార్యు దిలకించి
యిట్లు పలికెను.

తే॥ గీ॥ సప్త సంతానములోఁ బ్రశస్తిఁగాంచి
ఖిలముగాకుండునదిధాత్రి కృతియకానఁ
గృతిరచింపుము మాకు శరీషుశుమ
వేశలనుధామయోత్తులఁ బెద్దనార్య !

కం॥ మనువులలో స్వాణ్యాభిష
మనుసంభవ మరయరస సమంచితకథలన్
వినవింపూ కవిధ్వంసక
మనఘ ! భవచ్ఛతుర రచన కనుకూలంబున్.

మార్కండేయ పురాణోత్త ప్రకారంబు చెప్పుమని కర్పూరతాంబూలంబు పెట్టినపట్టి మహాప్రసాదంబని పెద్ద నార్యుడమ్మహా ప్రబంధ నిబంధనకు ప్రారంభించి మను చరిత్రమును నామాంతరముగల స్వారోచిష మనుసంభవ మును వ్రాసెను. మార్కండేయ పురాణమును మారనకవి యాంధ్రీకరించెను. ఆ పురాణమందలి స్వారోచిషుని కథ మారన నూటాయేబది పద్యములలో ముగించెను. పెద్దన నాచిత్రపోషమునకై చిరుమారులుగావించి రామణీయకముగా రచించెను. ఆ కథ పెద్దనకవనమున యెనిమిదివందల పద్యములవరకు పెరిగినది.

పెద్దనకవిత రసజ్ఞ హృదయములకు యమృత రసాయనము. కవితాధార సరళమై స్వభామధురమై చిత్ర మరందయుచుండె జాలువారును. అయ్యది శరీషకుసుమ వేశల సుధామయోత్తులు “మహికంఠహార తరభమది.”

తిక్కన యచ్చ తెనుంగుతేటల నీటులును శ్రీనాథుని సంస్కృతపద సమాన డంబరమునుగూడి పెద్ద కవిత యయ్యెను. ఇతని సీసము లచ్చ తెలుంగు మురిపముల మూటగట్టుచుండును. శ్రీనాథరచనముల చక్కగా చదివి జీర్ణింప జేసికొన్నాడు. రసకుగల గౌరవమును తన రచనములో శ్రీనాథుడు చూపించి ఋణవిముక్తుడైనాడు. ఈతని కవనము పౌఢమగుటచే అల్లసానివాని యల్లికజిగి విగియనివాక్య మేర్పడినది.

మనుచరిత్రమున వైదిక సౌష్ఠ్యము గోచరించును. ప్రవరునిపాత్ర గౌరవప్రదము. ఆరడు కథాభాగమున ప్రధానుడు. అట్టివానిని పెద్దన సుష్ఠుగా వర్ణించినాడు.

అరుణాస్పద నగరమునఋత్వీన జిగురుగొన్నైన చేవయట. ప్రవరాఖ్యుడు మకరాంత శశాంత మనోజ్ఞమూర్తి ధర్మకర్మదీక్షాపరతంత్రుడు. అంబురుహగర్భ కులాభరణుడు. అనాదతాధ్యాపవతత్పరుడు. అతేచ్ఛితమాషిలానుడు. అయ్యును పూచిన సంపెగ మధుకరాంగనలకు భోగబాహ్యమయినట్లు వాని చక్కదనము వలచివచ్చిన వారకాంతల కతడు వైరాగ్యము చేయువాడట. అతడు యౌవనవంతు డగుటయేగాక యజ్వము, ధనాధ్యుడునై యొప్పెడివాడు. అయ్యును రల్లిదండ్రులసేవ చేయువాడు. కులశీలములను శమదమాది గుణములకు మెచ్చి పాత్రరముఁ డనియె భూపాలుడే వచ్చినను సాలగ్రాముముననే దాసము గైకొనడు. ఆయన గృహిణియునట్లు నిడికి రేయి వచ్చినను నలయక వలయు భోజ్యంబును సమకూర్చి యన్న పూర్ణకు దీటయయ్యెడిది.

మనుచరిత్రములో వయాధుని శృంగారసాలవాలము ఆమెలో పురుషులను వశ్యుల గావించుకొనుటకు వేశ్యలుపచరించు కులుకుబెళుకులు, గరువంపుమురుపులు కొకొల్లలుగ చిత్రించినాడు.

మనోరము శ్రీపాత్రములం దెల్లగణనయ్యెరలు,

సహజలజ్జయు మార్ధవతయు, సౌహార్దతయు యామె
యందు మూర్తీభవించినవి.

చక్కని లోకోత్తులు, జాతీయములు వాడుట
యందు పెద్దన చతురుడు. “గుండ్రాడాచిన పెండ్లి
యేమిటికిఁజిక్కును.” “కంటను వత్తిపెట్టుకొని” రెంటికిం
జెడ్డరేవడు. అని పెక్కురు గన్పించును.

ఈతఁడు చతుర్విధకవితావిలాసుడు. ఈతని పదై
ములు ముద్దులొలుకు నిద్దంపుబలుకులు. ఎక్కడను
నొక్కులు కన్పించవు. మచ్చుకు—

అటఁజని కాంచె భూమి సురుండంబరచుంబిశిరస్సురి
పూటలము హుర్ముహుర్లుథదభంగతరంగమృదంగజ్జరీ
స్పృటనటనానుకూలభరిఫల్లఖలావకలాపి జాలమునిస్వవ
గటక చరత్కరేణు కరకంపితపాలము శీతశైలమున్

మనుచరిత్రమునకు కృతిభర్త శ్రీకృష్ణదేవరాయల
మరణానంతరము జీవించియున్నట్లు తెలియుచున్నది.
కృష్ణరాయలుచే ననన్యసామాన్య గౌరవమును పొందినాడు.

ఎదురై నచోఁ దనమదకరీంద్రములెక్కి

కేలూతహొసఁగి యెక్కించుకొనియె

మనుచరిత్రంబందుకొనువేళఁ బురవేఁగఁ

పల్లకీప్రభుండు చేపట్టియెత్తి

విరుదైన కవిగండ పెండేరమునకీవె
 తగుననితానె పాదమున దొడగె
 గోకటగ్రామాధ్యనే కాగ్రహారంబు
 లడిగిన సీమలయందునిచ్చె

నాంధ్రకవితాపితామహా ! యల్లసాని
 పెద్దన కవీంద్ర ! యని సన్ను బిలచునట్టి
 కృష్ణరాయలుతో దివికేగలేక
 బ్రతికియున్నాడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దివంగతుడైనపిదపఁ గురఁ
 పురాధీశుడైన గజపతి నిర్భయుడై విజయనగరముపై
 దండెత్తిపోయి తర్ఫుటన నవిడిసెను. ప్రజలెల్ల భీతిర్లరి.

పెద్దన యదిగాంచి జంతుగొంతు నెఱుగక:—

రాయరాతుహుతుగండ రాజయేనుఁగువచ్చి
 చూరట్ల కొట గోరాడునాఁడు
 సంపెటనిరవాల సార్వభౌముఁడువచ్చి
 సింహాద్రి జయసీలఁ జేర్చునాఁడు
 నెలగోయసింగంబు చేరిధి కృత్తిగంబు
 తలుపులు గురులు ధీకొలుపునాఁడు
 ఘనపర నెర్ఛర గండపెండెరమిచ్చి
 హుతురాయల కొడఁగూర్చునాఁడు

నొడలేబంగవో చచ్చితా యుర్వివేమా
 చేరజాలక తలచెడి జీర్ణమైతొ
 కన్నడంబెట్లు చొచ్చెడు గజపతింద్ర
 తెఱచి నిలుకుక్కఁ జొచ్చిన తెఱగుదోప.

అను పద్యము వ్రాసి గజపతికడకంపెను. ఆతడ
 దానిని చదివికొని సిగ్గుపడి మఱి నిజదేశమునకు ప్రయాణ
 మయ్యెను.

పెద్దనార్యుడు కీ॥ శ॥ 1540 సంవత్సరమున తన
 భౌతికదేహమును జాలించెను. ఆతఁ డాంధ్రవాఙ్మయ
 ప్రపంచమున నమరుడై యున్నాడు.

2. నందితిమ్మన

అల్లసాని పెద్దనార్యునిరో సమముగ రాయలు
 మన్ననలకు పాత్రుడై సవాడు తిమ్మనార్యుడు. ఈతఁ
 డార్వేల నియోగీబ్రాహ్మణుడు. కొశికగోత్రుఁ డ. ఆప
 స్తంభ సూత్రుడు ఇంటిపేరు “నంది”వారు. ఈతఁడు
 సింగనకును, తిమ్మాంబకును పుత్రుడు. మలయచూరుత
 కవికి మేనల్లుడు శివభక్తుడు. అఘోర శివగురుని
 శిష్యుడు.

ఈతని శ్రీకృష్ణదేవరాయలి దేవేరియగు తిరుమల
 దేవికి పుట్టినింటినుండి పంపబడిన యరణపుకవి. తిమ్మ

నార్యునికి తిరుమలదేవించుండు పుత్రికావాత్సల్యము. అమె
కాతనియందు పితృభక్తి.

నందితిమ్మనకు, ముక్కుతిమ్మన యను మరొక
వ్యవహారనామము. ఈపేరు కలుగుటకు జనశ్రాతిగా నీ కథ
ప్రచారమున నున్నది.

ఒకనాఁడు తిమ్మనార్యుఁ డంభష్టకు రావించెను.
ఆతడు కన కత్తిని సూరుకొనుచుండెను. తిమ్మనార్యుఁడు
భావాంబరవీధిలో విశ్రాంతివిహారమొనర్చుచూ కస్మయ్యుడై
యుండెను. కొంతకాలమునకతడు వర్తమానమునకువచ్చెను.
పని ప్రారంభించుమని మంగలి సడిగెను. అంత నాతడు
వినయముతో పని ముగిసిపట్లు తెలిపెను. అష్టమునుగొని
పరికించి చూచెను. తనకు తెలియకుండగనే ఊరకర్మ
తొనరించిన యంభష్టకుని నైపుణ్యమునకు మెచ్చి—

శా॥ నానాసూస వితానవాసనల నానందించు సారంగమేయె
లానన్నొల్లదటంచు గంధఫలి బల్కాకంద ఏంబంది
పానాసాకృతిఁ బూనిసర్వసుమన స్సౌరభీ సంవాసియై
పూనెంబ్రేక్షణమా లికామధుకరీ పుంజము విర్యంకల.

అను పద్యమును వ్రాసి యాతని కొనగి “ఓరీ!
నీవీ పద్యమును గొనిపోయి విక్రయించి ధనము
గొను”మని పలికెను. ఆ మంగలియు తిమ్మనార్యునికి
కృతజ్ఞతాంజలి బిడ్డుడై యాతని మాటప్రకారము యా పద్య
మును గొని రాజవీధిన దోవుచూ ఎదురైనవారికా పద్యము

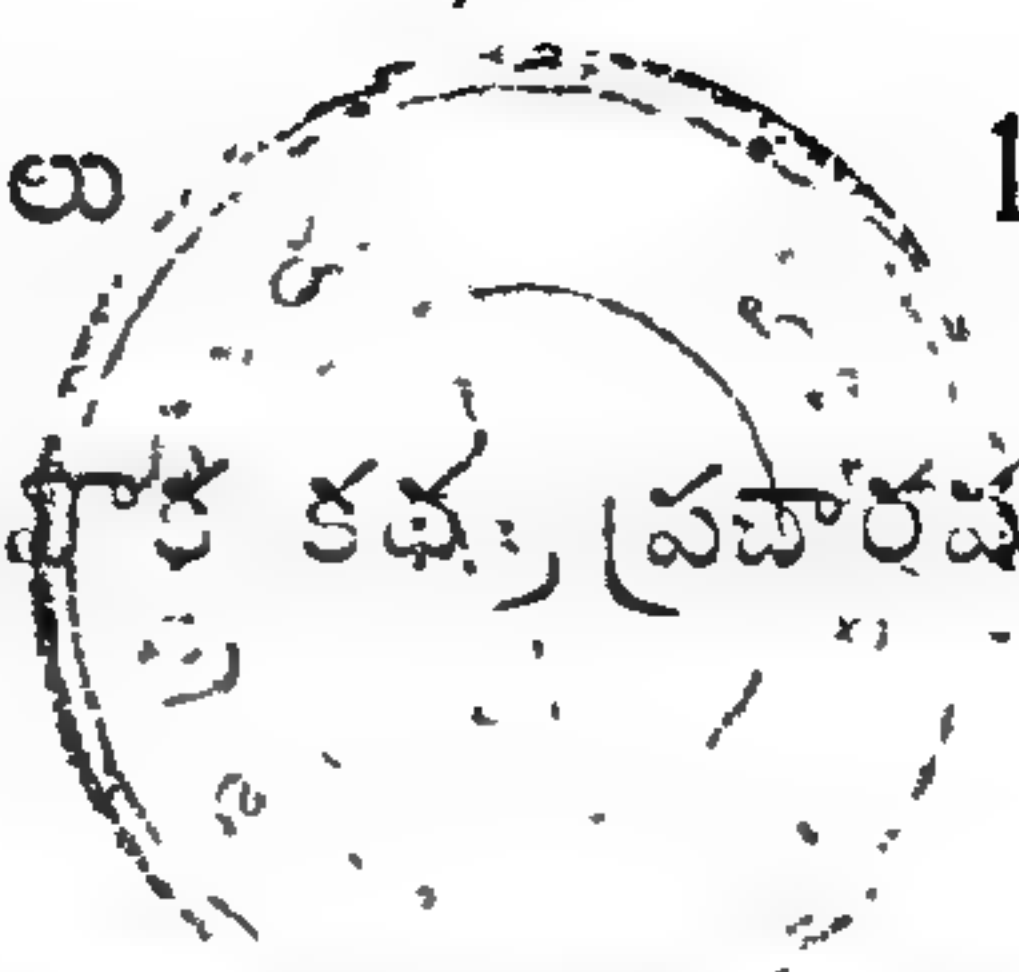
చూపుచుండెను. ఇంతలో రామరాజభూషణుఁడా దారిన
దోవుచూ పద్యమును జనివి యందలి శబ్దసుకుమారతయు
సర్ధగాంధీర్యము భావశబలతయుఁ గాంచి యచ్చెరువంది
యయ్యంభష్టకుని కారువేలు వరహాలునిచ్చి దానిని గొనెను.
కాలాంతరమున దానిని తన వసుచరిత్రములో గూర్చెనట.
ముక్కుపై నింత చక్కనిపద్యము నల్లుటచే నీతని ముక్కు
తిమ్మన యనిరి. దానిని స్త్రోతరమున వివరించెదను.

తిమ్మనార్యుడు ముద్దుపలుకులుతో పారిజాతాపహ
రణము. మనుగ్రంథమును వ్రాసెను. దాని కాధారము
గీర్వాణభాషయందలి క్రింది శ్లోకము.

శ్లో॥ చోదితోభార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరత్మతి
ఆరోప్యసేంద్రాన విబుధాన్నిర్జ్జిత్యో పానయత్పురం
స్థాపితం సత్యభాషా యాగృహోధ్యానోపశోభస
అన్వగర్భృ మరాస్స్వర్గాంధా సవలంపటాః
యయాచ ఆనమ్య కీరీటకోటిభిః
పాచౌ స్వశీన్నచ్యుత్థార్థసాధనం
సిద్ధార్థతేన విశృహ్యతేమహా
నహోసురాదాం చతమోధిదార్యతీం.”

వేదవ్యాస మహర్షిశ్లోకత్రయముతో రచించిన కథా
భాగము తిమ్మనార్యు డైదువందల పదునొకండుపద్యము
లులో నైదాశ్వముల కావ్యముగాఁ దీర్చినాఁడు. కావ్యమున
స్వకపోల కల్పిత కథలు కొన్ని గలవు.

ఇక కావ్యరచనా హేతువుగ వ్రాసే కథ ప్రచారము నున్నది.



ఒకనాడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రాచకార్యములు తీర్చి కొని ప్రియురాలికడకు ప్రొద్దుపోయి వచ్చెను. అప్పటికాయమ యవసవ్యముగా శయ్యపై పరుండెను. రాయలు పడకపై కూర్చుండిన ఆయలికిడి కాయమ మేల్కొంచి రత్తరపాటున లేవబోయెనట. ఆయమ్మ వారి పాదము రాయలకు రగిలినది. అంత నాతడికి కీవ హించినాడు. నిరశుడై నాడు.

మరునాడు రాయలకు తా నొసర్చిన యవమతిని తిమ్మనార్యునకు తెలిపి, వీరసుడైన ప్రియుని సరసుసగా ప్రసాదించమని వేడిసది. తిమ్మనార్యుడు తిరుమలదేవిని నూరార్చినాడు. కవివయదినముల కొరకు పారిజాతా పహారమును ప్రబంధమును మార్చి స్వయముగా రాయలకు వినిపించెను. అందు శ్రీకృష్ణ సత్యభామా ప్రణయకోపము నభివర్ణించుచు—

ఉ॥ “పాటలగంధిచిత్తమున బాటిలుకోప భరంబుదీర్చ నె
ప్పొటను బాటుగామి మృదుపల్లవకోమలతత్వదద్వయీ
పాటలకాంతిమౌళిమణి పంక్తి వన్నెయపెట్టి నా జగ
న్నాటకసూత్రధారి యడునందునుడర్మితి మ్రొక్కె
మ్రొక్కినన్.

మ. జలజాతాననవాసవాది సురపూజా బాజనంబై రన
 ర్బల తాంతాయుధుగన్నతండ్రి శిరమచ్చోవామ
 పాదంబునన్
 దొలగండ్రోచె లతాంగియట్లయగు నాథా లేరముల్
 సేయ బే
 రలుకంజెరివిన యదీకాంతలు చిత్తవ్యాపారముల్
 నేర్తురే."

చ॥ నసుభవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుఁ గిన్న
 బూనితా
 చినయదినాకు మన్ననయ చెల్వగునీపద పల్లవంబు ను
 త్తనుపులకాగ్రకంటకవి తానముఁద్రాకిననొచ్చునంచునే
 ననియెద నల్కమానవుఁగదా యిక్కనైన చూరాశ
 కుంతలా."

చక్కని పలుకులతో చక్కనిచెక్కడపు పనితోనల్లి
 శ్రీకృష్ణ సర్వభాషా శృంగారకేశీవిలాస వర్మనావ్యాజమున
 కృష్ణదేవరాయలకు సూచించెను. భావజ్ఞుఁడగు రాయలు కవి
 సూచన నెఱిగి సిగ్గుపడి మరుకేశీ మందిరమున ప్రియులు
 ప్రియకాంతలచే ప్రవర్షితులగుట రసికజన సాధారణ' మని
 భావించి తన ప్రియురాలియెడఁ దొల్లిటికన్నా మిన్నగా
 ప్రేమానుబంధమున మెలంగెనని వాడుకకలదు.

ఈ రసవత్తరకావ్యమును శ్రీకృష్ణరాయల కంకి
 తముఁ గావించెను. కవిత్వము, మృదుమధురము, సాలం

కారము, సంస్కృతాంధ్ర పదభూయిష్టము. పారశ్యము.
ఈరని కవితాసారశ్యము రామరాజభూషణాది కవులకు
సహితము వడలేదనుట యతిశయోక్తిః గానేరదు.
“ముక్కుతిమ్మనార్యుడు ముష్టపలుకులు” సాహిత్యరాధకు
లకు విదితములు.

ఈరని కవననైపుణింగూర్చి రామకృష్ణకవి ఇట్ల
నెను.

కం॥ లోకమునంగల కవులకు
నీకవనపు తీవియబ్బునే కూపనట
ద్వేకములకు గగనభునీ
శాకరములు చెమ్మనంది సింగయతిమ్మా !

3. రామరాజభూషణుడు

నందితిమ్మనతరువాత రాయలాడరణకు పాత్రుఁడు
రామరాజభూషణుడు. ఈతఁడు బట్టుకులమునకు జెందిన
వాడు. తొలుత వీనిపేరు మూర్తి కవి. బట్టుమూర్తి యని
పసిష్ఠుఁడు. రామరాజాస్థానముననుండుటచే తనపేరు రామ
రాజభూషణుడుగా మార్చెనందురు. ఇంటిపేరు ప్రబంధం
కమువారు. జన్మస్థానము బళ్ళారిమండలములోని బట్టుపల్లె.

రామరాజభూషణుడు సుపాసకుఁడు. శ్రీరామ
పదారవింద భజనానందుఁడు. జగత్ప్రజనంద కారుణ్య
కటాక్ష లక్ష్మకవితా విలాసుఁడు. ఏదైత దినప్రబంద ఘటనా

ధురీణుడు. ఘటికాసప్య శ్శతగ్రంథ కల్పసుడు. సంగీత కళారహస్యనిధి. సంస్కృతాంధ్ర భాషాసామ్రాజ్య సర్వం కనుడు, చతుర్విధ కవితానిర్వహకుడు. సాహిత్య రస పోషణుడు. అష్టవానిని పిలువఁబంచి తిరుమలరాయ మణి నిట్లు పలికెను.

తరుతటాకాది సంతతుల్ధరణైచట
నిలిపిరచటనె యందువానికి నిశ్శతి ము
ఖంబున విశ్వవిఖ్యాతిగానఁ గృతియె
సంతతి వతంసమదిమాకు సంపుటింపు.

మని కోరి సబహుమానంబుగా దాంబూలఞాంబూన రాంబరాగ్రహారాది ప్రదానంబుల నాదరించుటయు నానంద కందళితాంతరంగుడై బట్టుమూర్తి వసుచరిత్రను రచించి యాతనికి కృతినిచ్చెను.

ఈతఁడు శ్లేషకావ్యమగు వసుచరిత్రమును “గాక” హరిశ్చంద్ర—సతోపాధ్యాయమును ద్వ్యర్ధికావ్యమును, నరస భూపాలీయమును నలంకార శాస్త్రమును రచించెను. ద్వ్యర్ధికావ్యమునందు రెండురథలు జోడింపబడెను. ఇతఁడు హరిశ్చంద్ర నలులకథలను జోడించి వ్రాసెను.

వసుచరిత్ర రసోదధికల్పనాకల్పితవల్లి. అలంకార మందసము. శబ్దవైచిత్ర్యమున పనికి. శ్లేషకు నిధి. ధ్వను లకు జయఘంట ముచ్చసకు—

“ప్రలిరుఁ బ్రాయసువాని వలరాజు నలరాజు
 వలరాజుఁ దెగడుసోయగమువానిఁ
 బసిడివాయలవానిఁ బగడంబుఁ జగవిడంబు
 జగడంబుఁగలమోవి సౌగసువానిఁ
 దళుకుచెక్కులవానిఁ దులకింపు పలుకెంపు
 పలుకెంతొలయు నవ్వొలుకువానిఁ
 టికిలిచూపులవాని సిరిమంచుదొరయించు
 దొరయించు కాంచనాంబరమువాని

నౌఱపుగలవాని మకుటకేయూరహార
 కటకకుండల చాకచక్యములవాని
 నమ్మహాజానిగనిలేని యమితవినయ
 సంభ్రమముఁదోప నిలచిరజ్ఞాతముఖులు.

ఆంధ్ర కావ్యములలో నిన్ని గుణవిశేషములుగల
 మహాకావ్యము మరొకటిలేదు. దీనిని మహాకావ్యమనుట
 నిరభ్యంతరము.

ప్రతీర్థిప్రతి సంకర్షణమున పరంపరగా నొక విభ
 వెలసినది.

ప్రథమమున నీ గ్రంథమును శ్రీ పృష్ణరాయల
 కుంతిప్రమీయ నిశ్చయింపబడినది. అదివిని కవులలో కలక
 రేగినది. అందరును రామకృష్ణునితో సమాలోచించిరి.
 గ్రంథ ప్రాశస్త్యమును వినినచో రాయలకడ తమప

గౌరవప్రతిపత్తులు తగ్గుననియు కృతిశీర్షికృతి నాపుచేయింపు మనియు రామకృష్ణుని కోరిరి. నతఁడు 'సరే' యనినాఁడు.

మరునాఁడు కృతిశీర్షికరణమునకు భువన విజయ సభామందిరము యువిశ్కారు జనసందోహముతో కళకళలాడుచున్నది. రాయలు సింహాసనాసీనుడైనాఁడు, తక్కిన ఏదుగురుకవులు సుచితాసనముల నుపవిష్టులైనారు, రామ రాజభూషణుఁడు గ్రంథావ్యాశీర్వచనపదముమొదలిడినాడు.

శా॥ శ్రీభూపుత్రి వివాహవేళనిజమంజీరాగ్ర రత్నస్తలీ
లాభివ్యక్తివరాంఘ్రిరేణు భవ కన్యాలీలయంచున్నదిన్
దా ధావింప శుభక్రమాకలనచేద్రద్రత్నముంగప్పు సీ
రాభూమాపతి ప్రోవుతం తిరుమలేంద్ర శ్రీ మహా
రాయసు॥.

రామకృష్ణుఁడు దిగ్గునలేచి సిరిపోయె—సిరిపోయె చూచెదరేమయ్యా—యనుచు గగ్గోలుపెట్టెను. రాయలు “కారణమే”మని యడిగెను. ప్రభూ! తమ యుప్పు పులు సుదినుచు తమ సిరినే హరింపజేయుటగని యూరుకొన జాలక సాహసించితి నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. రాయలి కిదంతయుయగమ్యుగోచరమయ్యెను. అంత రామకృష్ణుఁడు వీబూధిగొనిరాకోరెను. వీబూధినిగొని సభామద్యమునకుజని, “ప్రభూ! సభాసదులారా! వీబూధియన సిరి. యని దానిని యఱచేతితోనిడుకొని దానిపై ‘శ్రీ’ యని వ్రాసెను. తదుపరి “భూ” యని గట్టిగా నూచెను. వీ భూతియంతయు

జూత్కారమునకు గానితో కెగిరిపోయెను. అంత రామ కృష్ణకవి తమ సిరియంతయు నిద్లే సనించును. అమంగళ కరమగు నీ కృతిని శీకరించుట పండిత సమ్మతముగాదు. పిదప దేవరవారిచి త్రము యగ్రెను. సభాసమరెల్లరు రామ కృష్ణుని వాదమునను బలపరిచిరి.

భట్టమూర్తికి పట్టుదలయెక్కువయ్యెను. వీని హెసము నెఱిగెను. పద్యమును సంగీతనాథమేళనచో చదువుచుండెను. ద్వితీయాశ్వాసమండలి “నానాసూన వితొనలాకల నానందించు సారంగ” యను పద్యమును చదివెను. రామకృష్ణకవి మరల లేచెను. మరలా నేమి ప్రతిపాదించునోయని జను లువిశ్కారుచుండిరి. అంత రామకృష్ణుడు తిమ్మననుగని ఎంతచక్కగా వర్ణించితివయ్యా ముక్కుతిమ్మనార్యా! యని పకపక నవ్వెను. అందరాశ్చ ర్యమందిరి. తిమ్మనార్యు డంభష్టకుని కావ్యపద్యమిచ్చిన యుదంతమెల్ల రామకృష్ణుడు బయలుబరచెను. రామరాజ భూషణునిముఖ మీ వెలవెలాదోయెను.

ప్రతిదినము రాయలు రామరాజభూషణున కెదురు జని కొలువునకుగొని వచ్చువాడట. నాటినుండి యభట్టు మూర్తి కెదురేగక రాయలు యూరకుండెను. ఇదంతయు పండితులీర్షచే చేసినదని కోపించి:—

“రొట్ట ఇదేటిమాట, వెనువోధులచో మొగమాట

మేలదా

గుట్టకమున్నవృచ్చైకము మమ్మర పుర్వనియమరేకచా
 వట్టపురాజు పట్టినరి పల్లెసరాసరి యాయకున్ననే
 చిట్టకమాన నామతము తీవ్రమహోగ్ర భయంకరంబుగా
 చిట్టతినామహోగ్రమతి మకరగ్రహ యుర రీభటా
 వట్టపువట్టపాలఫణి భర్త్యబహూకృత పర్జటస్ఫుటా
 ఘట్టనదట్టనాలకవి ఘట్ట నిరర్గళరాజభృత్యకీ
 చట్టభద్రారజీనయన జర్జరకీలలు రాలగావలె
 జుట్టరికమున పొగడజూచితినార జతాద్ర్యధిజ్యకీ
 పట్టణమధ్య రంగగతభవ్య వధూవదనానుషంగసం
 హట్టశిరస్థగాంగ యురహస్తిక జాలినుధాతరంగములె
 చుట్టుకొనవలె

బెట్టెడుదండముల్ సుకవిబృందముకేనతిభక్తిసారెకు
 గట్టితములెలే బదియు గాగల నూటపదాటు బల్కితి
 రట్టడి మార్గమెలుంగబల్కితి.

చదువ నారంభించగా రాజు దిగ్గునలేచి చుమరే
 గెను. అంత నాతడుప్పొంగి యాచూలిక నాశీర్వాచనముతో
 ముగింపుచేసెను.

4. పెంగళ సూరన

సూర్యనార్యుడు నియోగిత్రాహ్మణుడు. శుక్షయాజుష
 శాఖాధ్యయనపరుడు. గౌతమగోత్రుడు. ఆపస్తంభసూత్రుడు

అమరనార్యునకును అచ్చమ్మకును పుత్రుడు. ప్రముఖులు-
అమలన, ఎర్రన, అందరు లాలాచేక్షణ భక్తీలురట.

మ॥ ప్రముఖేనాల్గయి పెండునెందునగుఁ దత్తర్థామ
నామంబులన్

బరఁగున్ వంశములెల్లఁ బూర్వపునిజ ప్రఖ్యాతి
మాయంగనే

మరుద్వా పింగలి నామమందుఁ జిరకాలావాసులై
యున్న

సుస్థిరతంగోకనమంత్రిశఙ్ఖులకుం జెన్నొండు మిన్నం
దుచున్.

—ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము

పద్యమునుబట్టి యా వంశమువారికి బింగలియని
గ్రామమునవలించిన కారణమున బింగలివారని పేరు వచ్చి
నట్లు తెలియుచున్నది. పింగలియను గ్రామము కృష్ణా
మండలములోనిది. కాలక్రమమున నీతడు పింగలిని పీడి
దక్షిణమునకుఁబోయి కర్నూలు మండలములోని నంద్యాల
ఆకువీడు మొదలగు స్థానముల నాశ్రయించియుండెను.

పింగలి సూరనార్యుఁడు ద్వ్యర్ధి కావ్యకర్తలలో
మొదటివాఁడు. గరుడపురాణము, గిరిజా కళ్యాణము,
రాఘవ పౌండరీయము, కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతి
ప్రద్యుమ్నము మొదలగు గ్రంథములను రచించినట్లు

తెలియుచున్నది. చివర మూడు గ్రంథములు ప్రసిద్ధి గాంచినవి.

రాఘవసౌండరీయ రచనాకౌశల మనన్య అసాధారణము. ఇట్టి కథావ్యయ సమస్తము ఘటనా సామర్థ్యమున కీ కవియే ప్రథముడు. ఇందు రామాయణ భారత కథలు వర్ణితములు. క్లిష్టాసంపూర్ణశేషగల యిట్టి గ్రంథము రచించుటయొక యసామాన్య సామర్థ్యము.

వినియతనింపనపై నిడు

కొని యేగినియనుకిదగని ఘోరాత్తి యొన

ర్చినవాడ మీకు దండ్యుడు

నని తనుదెలుపుచును వారి కప్పనజేసెన్.

రాఘవసౌండరీయము నీరడు శ్రీ విరూపాక్షుడు, పెదవెంకటాద్రి యనువారి కంకితమునరచెను. అన్నిట నీరనికి నాటక శైలి నచ్చినది. దానియందలి గాఢాశక్తియే కళాపూర్ణోదయము. కళాసూక్ష్మోదయము కల్పితకథ. ఆంధ్రమున నింతటికథా చమత్కారముగల గ్రంథము వేరొకటి కానరాదు. కథాకల్పనములో జాణభట్టుని కాదంబరితో పోల్చవచ్చును. ఈరని రచనములో నన్నయభట్టారకుని భావనకు పోకడలు గలవు.

సీ॥ “ఆవులునాకఁ గన్నఱమోక్షువులులును

ఋలులు చఁగుడువంగఁబోవు లేళ్లు

లేళ్ళుచల్లాట రంజిల్లెడు హారులును
హారుల గోళ్ళను గోతసలరు కరులు
కరులు కటాశివై ఖరినాచు పాములు
పాముల లాలించు బ్రుతులు
బ్రుతులుప్రక్కఁ చాయని యెరుకలు
నెలకలఁబెంచు పిల్లులునుఁగలిగి

యిప్పుడు వెఱఁగొనరించె నాయంగనలకుఁ
గీరభాషితప్రోషితా భిలతపస్వి
పటటతారక బ్రహ్మవిధాపనంబు
ధావితశుభావసంబు తపోవసంబు.”

సూర్యనార్యుఁడు తన కళాపూర్ణోదయమును క్రీ.శ.
1560 సంవత్సరమున నంద్యాల కృష్ణరాజునకంకిత మొన
ర్చెను.

ప్రభావతీ పద్యములు చక్కని స్వభావోక్తి
గలిగి, లలితపదభూయిష్టమైన ప్రౌఢకావ్యము. తిక్కనకు
తరువాత నింతటి ప్రౌఢకావ్య రచనమందు సర్వరోము
పాండిత్యముగల కవియిరఁడుదప్ప మరియొకఁడులేడు.

5. ధూర్జటి

తన పలుకులయందలి మాధురీ మహిమవలన
రాయల మెప్పుఁగొన్నవాఁడు ధూర్జటి. ధూర్జటి పాఠనాటి
సూర్యుల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. భారద్వాజ గోత్రుడు.

కుమార ధూర్జటికి తాత. కుమార ధూర్జటినే వేంకటాచ్యుఁ
డందురు. అతడు రచించిన వృష్ణరాయ విజయమండలి
ఈ క్రింది పద్యమువలన పైన చెప్పిన కులగోత్రములు
తెలిసినవికాని విస్తరించి యతఁడేలకో వ్రాయలేదు.

సీ॥ “నను భరద్వాజగోత్రుని సదాపస్తంభ
సూత్రుని బాంధవస్తోత్రపాత్రు

పాకనాటార్వేల వంశప్రసిద్ధుని
ధూర్జటి పౌత్రబంధుర చరిత్రు
సద్గురుకారుణ్య సంప్రాప్త విద్యా వి
హారుని శ్రీ కాళహస్తి నిలయ

చిత్రసూనాంబికా శ్రీకరానుగ్రహ
పాడిత కవితా రసజ్ఞహృదయు
సార రచనాధురీణుఁ గుమార ధూర్జ
టి ప్రధానాగ్రగణ్య బటిరహీర

మహిత సత్కిర్తి కాళియామాత్యపుత్రు
వేంకటాచార్యునిఁ దిలపించి వేడ్కసనియె”

శ్రీ కాళహస్తి మహాప్రభావా స్థాంకగవ్యమును
బట్టి ధూర్జటి చల్లి సింగమయనియు, తండ్రి జర్క
నార్యుని కుమారుఁడు నారాయణుఁడని తెలియచున్నది.

కావ్యరము కాళహస్తి. శైవమతావలంబి.

కాశహస్తీ మహాత్ర్య కవనము భక్తి ప్రతిపాది
కము, మాధురీ మహిమోత్పన్నము. అందుకే రాయ
లాతని గుఱించి:—

మ॥ స్తుతమలియైన యాంధ్రకవిభూర్జటి పల్కులకేలకల్గెనో
యతులిత మాధురీ మహిమ ?....

యని మెచ్చుకొన్నాడు కొంటెరామకృష్ణు
డంతట లేచి యిట్లు పూరించినాడు.

మ॥ హా తెలిసెనో భువనైకమోహనో
ద్దత సుమమారవార వనితా జనతా ఘనరాపహారి సం
రత మధురాధరోధిత సుధారసధారల గోలుటంజుమి.

దానిచే నరఁడు కొంతకాలము వేళాలోలుడైన
పూహింప వీలు: గలుగుచున్నది. వయసు తిరిగిన ఏడవ
శ్రీ కాశహస్తీ మహాత్ర్యమును రచించెను. ఈ మహా
కావ్యమును నరాంకిత మొనరింపక కాశహస్తీశ్వరునరే
యంకిత మొనర్చెను. దీని కనుబంధముగా కాశహస్తీశ్వర
శతకమునుగూడా రచించెను.

శైలి మృదుమధురము, సౌలభ్యము, సుగ్రా
హ్యము, భక్తిప్రపదము చదువ జవలూరుచుండును.

ఉ॥ ప్రాణములొప్పునో రసువు భంగమునందు నొకరూఢిరా
బాణము జిట్టునందిగిచి భల్లము ధాగ్రము రత్తపద్మ.
కోణముఁ జేర్చిప్రచ్చియెక గ్రుడ్డువడించె కలించి శో
ద్రోదికయైన దైపరశరోమది కంటనమర్చెనంతట॥.

శా॥ ఏవేదంబు పఠించెలూత, భుజగంబే శాస్త్రముల్ జూచె లా
నే విద్యాధ్యాసనం చొనర్చికరి, చెంచేమంత్ర

మూహించె బో

చావిర్భావనిదానముల్ జదువులయ్యా, కావు నీపాదసం
సేవాసక్తియెగాక జంతురతికి శ్రీ కాళహస్తీశ్వరా!

రాయ లీతని శైలికి మెచ్చుకొనెను. మనసుఁ
బడెను గానీ రాయల నీతఁడు మెప్పు పద్యములతో గుప్పించ
లేదు. సరికదా ముఖప్రీతికై నొక కావ్యమునైనను అంకిత
మియ్యలేదు. పైగా:—

శా॥ రాజులేమిత్తురు వారిసేవ నరకప్రాయంబు వారిచ్చు నం
భోజాక్షి చతురంత యాన తురగీభూషాదు లాత్మవ్యధా
వీజంబుల్ తదవేక్షజాలు పరితృప్తి పొందితిన్ జ్ఞానల
క్షీణాగ్రంపరిణామమిమ్ముదయతో శ్రీకాళహస్తీశ్వరా.

యని రాజాశ్రయములను నీనడించినాడు. శ్రీకాళ
హస్తీశ్వర మహాత్మ్యమును నీతఁడు వయసు చెల్లినప్పుడు
వ్రాసియుండును.

6. అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు

“ఇది శ్రీమదొంటిమిట్ట రఘువీరశతక నిర్మాణ
కర్మరజగదేకభ్యాతి ధుర్యాయ్యలరాజు తివ్వయమనీషి
పర్వతాభిధాన పౌర్తాక్రయచార్య పుత్రపరిశీలత సమిద్ధ

రామానుజమత సిద్ధాంతమర్మ ముమ్మడివరదాచార్య కటాక్ష విటాక్షవీక్షపాత్ర హృదయ పద్మాధిష్ఠిత శ్రీరామభద్ర, రామభద్రకవి ప్రణీమ్మనురామాభ్యుదయ గద్యము ననుసరించి యీతని వృత్తాంత మిది.

ఈతని జన్మస్థానము కడపమండలమందలి యొంటి మిట్ట. నియోగి బ్రాహ్మణుడు. సర్వతాభిదానుడైన తిమ్మయ్యకు పౌత్రుడు. అక్కయాచార్యునకు పుత్రుడు. ఇంటి పేరయ్య లరాజువారు. కొండిన్యసగోత్రుడు. రామానుజ సిద్ధాంత నవలంబించుడగు ముమ్మడి వరదాచార్యుని శిష్యుడు.

ఇతడు నిరుపేద. పెద్ద రాపురము. కుచేల సంతానము. పిల్ల లెక్కువగా కలవాడగుటచే “పిల్లల రామ భద్రుడ”ను జనవాళి కలిగినది. భార్యా పుత్రులతో సుసర పోషణకై విజయనగర మేగినాడు.

ప్రథమమున భట్టుమూర్తి రత్నస్థపడినాడు. రామాభ్యుదయమును వినినాడు. అందు విరవించి మూర్ఖానంతర కావ్యము నొక పద్యములో ముద్దులొలుకునటుల రచించెను. భట్టుమూర్తి యీతనిని మెచ్చుకొని రాయలలో సంప్రతించి యాస్థానకవిగా జేయించెను. తదుపరి సష్టదిగ్గజ కవులలో నొక్కడయ్యెను. దానికి కృజ్జితగా రస రచింప బడిన యా పద్యమును వసుచరిత్రలో ప్రకటించు కొనగా రామభద్రుడనుమతించెనట. ఈ గ్రంథమునే

గాక నీతఁడు రమ్మపీఠశతకమును మరొక గ్రంథము గలదు. కల్పనాచార్యముతో మైత్తందసము, తీయందసము, మేళవించిన గ్రంథ మి రామాభ్యుదయము. దీనిని గొబ్బారి నరసరాజునువాని కంకిత మివ్వబడెను. నరసరాజు వసుచరిత్ర కృతినందిన తిరుమలిదేవరాయలకు మేనల్లుఁడు. శ్రీరామభద్రుఁడే గండపేరండయై వచ్చి కావ్యము వ్రాసెనని యందురు. అంతటి మధుర సమన్వయముకము.

కావక కన్న సంతాపంబుఁ గావునఁ
 గానకఁగన్న సంతానమయ్యె
 నరయ గోత్రుని దానమైతోఁచుఁ గావున
 నరయ గోత్ర నిదానమయ్యె నేడు
 ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ఠుండు గావున
 ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ఠుఁడయ్యె
 వివిధాగమాంత సంవేద్యుండుఁ గావున
 వివిధాగమాంత సంవేద్యుఁడయ్యెఁ

గటకటా దాశరథి సముత్కటకరీంద్ర
 కటకలితదాన ధారార్ధ్ర కటకమార
 గామి యెట్లు చరించు సుత్కటకరీంద్ర
 కటకవిప్రదాన ధారార్ధ్ర కటకతతులు.

7. మాదయగారి మల్లన

చెప్పఁదగఁ గవితరసముల్
 చిప్పల సప్పప్పఁ బళిబళీయన; లేదా

యెప్పుడు చెప్పకయుండుటి

యొప్పి నుమీ ! నుకవి యెంత యుచితజ్ఞు రస
విహీనమగు కవిత్వము కవిత్వడోకోమే కాదనియనట్టి
దానిని వ్రాయుటకన్న మిన్నకుండుటయే మేలనియు ప్రతిజ్ఞ
బూనిన కవిశేఖరుఁ డీయన.

ఇతఁడు నియోగీ బ్రాహ్మణుఁడు. నివాసము కృష్ణా
మండలమందలి అయ్యంకి యని కొందఱును, కొండవీడని
కొందఱును సూహించుచున్నారు. ఇతని ఇంటిపేరేమో
తెలియరాకున్నది. తండ్రిపేరితో మానయగారిమల్లనయని
పిలిచెడివారు. శాసకగోత్రుఁడు. ఈతఁడు శైవ బ్రాహ్మ
ణుఁడు. వీరశైవుఁడు మాత్రము కాదు. రాజశేఖరచరిత్ర
మందలి శ్రీ వెంకటేశ్వరస్తుత్యాత్మక పద్యమే నిదర్శనము.

ఇతఁడు ఘోరశివగురునికడ విద్యాభ్యాస మొన
ర్చెను. ఈ మహాకవిరాజశేఖర చరిత్రమును మూఢాశ్వాస
ముల ప్రబంధమును రచించెను. దానిని తిమ్మరుసు
మంత్రికి నల్లుఁడగు నాదెండ్ల అప్పయామాత్యున కంకి
తముఁ గావించెను. రాయలపై నితఁడు చెప్పిన చాటువులుఁ
గాని, గ్రంథములుగానీ లేవు.

రాజశేఖర చరిత్రము చక్కని లోకోక్తులతోను
జాతీయపదములతోను నొప్పుచున్నది.

మూసిన ముత్యమవై కడు

పాసియు వన్నెయును గలివరుఁడొనసఁగా

నీ సకల బంధుకోటికిః

బూసలవోచారమగుచు బొసగి మెలగుమీ.

8. తెనాలి రామకృష్ణుడు

తెనాలి రామకృష్ణుడు యాజ్ఞవల్క్య బ్రాహ్మణుడు. శుక్ల యజుర్వేదశాఖీయుడు. కౌండిన్యసగోత్రోత్పన్నుడు. తండ్రి రామయ్యమూతి. తల్లి లక్ష్మమ్మ. ఇంటి పేరు గార్లపాటివాడు. జన్మస్థానము కృష్ణామండలము. ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలములో గార్లపాడు. సర్సరావు పేటకి గార్లపాడు సమీపస్థము.

బాల్యముననే తండ్రిని గోల్పోవుటచే రామకృష్ణుడి మేనమామ తెనాలియందలి రామలింగేశ్వర భట్టుడగుటచే తన మేనల్లుని రామలింగమని పిలువసాగెను. కాలక్రమమున గార్లపాటి రామకృష్ణుడు తెనాలి రామలింగ డయ్యెను.

రామలింగమునకు బడియన్న గిట్టక తిరుగు చుండెను. ఒకనాఁడొక సిద్ధుడు రామలింగమును చేరఁ బిలిచి “మంత్రోపదేశము” నొనరి ఏకాంతముగ కాళికా లయమునకేగి నుపాశింపుమని తెల్పెను.

రామలింగుడు బ్రాహ్మణుడగుట సహజముగ హింస యన గిట్టదు. ఇరుగు-పొరుగు గ్రామములకేగి అహింసాచత్వమును బోధింపసాగెను. ఇట్లుండ నొక

నాడు యాటవిషులు కాళియుత్సవము చేయుచూవచ్చిరి. వారివెంట ననేక జీవజంతువులు గలవు. అవి యన్నియు బలికై నిర్ణయింపబడినవి. ఆ జంతువులను చక్కగా నలంకరించిరి. వధ్యశలకడకుఁ దెచ్చిరి. హంతకుఁ డీ పర యము దూతవలె నుండును. పదసుచేర తళతళ మెరయు కత్తి యాచనిచేర నుండెను. ఎదురుగా వధ్యశల. ఆ మహా దేవి సమక్షముననే ఈ దారుణ హింసాకాండ అంతయు సిద్ధమైనది. జంతువును బలియిచ్చుటకు హంతకుఁడు కత్తి నెత్తెను.

ఇంతలో రామకృష్ణుఁ “డాగు డాగుఁడని కేకలు వైచుచూ వారిమధ్య దూకెను. వా రబ్బురపడి చూచు చుండిరి. అంత రామకృష్ణుఁ డిట్లు పలికెను.

అన్నా, జీవుఁ డన్నిటా ఒక్కడే! రూపభేదము. మన మా అమాయకపుజంతువులను స్వార్థముకొరకు బలి యిచ్చిన మనలను వేరొకఁడు బలిఁగొనడా? స్వార్థమన స్కలమగు మన మిడిన బలికి దేవి ముదమందునా? ఆమె నెవరని భావించితిరి? జగజ్జననికదా! ఆమె తన సంతానమునే బలిగోరునా! స్వార్థపరుల మ్రొక్కులకు వరములిడు పక్షపాతి యనుకొంటిరా! వెట్టులారా, మీ హృద యము కమలములవిచ్చి చూచుకొనుడు. కరుణా మరంద రసమును గ్రోలుడు. అటు చూడు డా భాగవత్యము! పాప మెంతటి అమాయకము. తన మెడలో పూలకు,

పనుపుకుంకుమలకు మురియుచున్నది. హంతకుని మొల వ్రేలాడు వేపయాకుల మెసవ యారాటపడుచున్నదే కాని తనకు రానున్న యాపదను గుర్తించెను.

అయ్యా! ఆ ధేనువు గాంచుడు. ఆ సాధుమూర్తి తన బిడ్డను విడువజాలని వాత్సల్యము. యజమాని యాజ్ఞానుల్లంఘింపలేని సత్యసంధత, ధర్మనిరతి మూర్తీ భవించినది. అపరివేదనామూర్తి కన్నుల నీరు చూడుడు. అట్టి యమాయకపుజీవులనా మీరు చంపునది. నాపై యాగ్రహింపకుడు: దానిలోని కామక్రోధాదుల మొదలంట నరికి వేయుడు. దివ్యజ్యోతిని గాంచుడు. హింసపూరితమును బలియొనర్చుడు. స్వార్థమును వీడుడు. నీవలెనే నీ పౌరుగు ప్రాణికి ప్రాణముపై తీపియుండునని తెలియుడు. నా హితోపదేశము నాలించుడు. దేవి సంతసించును. “మీ యభీష్టము నెరవేరును.” నా మాటపై మీకు నమ్మకము లేనిచోనన్ను బలియొనర్చుడు. పిదప మీ కోరిక నెరవేర్చుకొనుడని బలిపీఠముపై, చలించి సిద్ధుడొనర్చిన మంత్రోదేశమును పఠించెను.

ఆ మంత్ర ప్రభావమున కాళీమూర ప్రత్యక్షమయ్యెను. రామలింగము కరములు జోడించి నిలుచుండెను. “వత్సా! నీ ధైర్యసాహసములకు మెచ్చితిని. నీ పలుకులు సత్యంబులుగావు. నేను హింస నొల్లను. చిత్త నిశ్చలతను, భక్తిని వాంఛింతును. బిడ్డా! నీ వేదేని కోరిక కోరుకొనుమనియె.

రామలింగమంత “జగజ్జననీ! నీ వెరుగనివాడనా? నీకు తెలియదా నా యక్కర! ఎనను నీ యానతి తోచిరాజన నే నెంతటివాడననియెను. అప్పుడు దేవి కుడిచేత బంగారు గిన్నెలో పాలును, ఎడమచేత వెండిగిన్నెలో పెరుగును గైకొని “నాయనా! ఈ రెండుగిన్నెలలో పాలు పెరుగులు గలవు. పాలుత్రాగిన సకలవిద్యలు కరతలామలకము లగును. పెరుగు సేవించిన సకలసంపదలు కలుగును, నీకేది సమ్మతమో కోరుకొమ్మ” నియె?

అంత రెండు పాత్రములు గైకొని పరిశీలించుచు రెండునుకలిపి గుటగుటత్రాగెను. అంత శర్వాణి “వికట కవి” వగుమని శపించెను. అంత రామకృష్ణుడు యడుగుల త్రాకెను. కన్నీరుమున్నీరుగా విలపించెను. అంత దేవి కరుణఃపూరితయై “బిడ్డా! వికటకవియయ్యు రాజు సన్మానమునందెదవు ‘హమ్మ’ని దీవించెను.

నాటినుండియు రామకృష్ణుని ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు వికసింపఁజొచ్చెను, తాతాచార్యుల ప్రాపకంతో శ్రీ కృష్ణదేవ రాయలచే సన్మానముహొందెను. రాయలు రామకృష్ణుని సమయోచితజతకు మెచ్చుకొని అచిరకాలములోనే నష్టదిగ్గజకవులలో నొకనిగా నొనర్చెను. రాయలస్థాన పండితపరిషత్ గౌరవప్రిష్టలను రామకృష్ణుడు తన సమయోచిత ప్రజ్ఞచే కాపాడుచుండెను.

ఒకదినమున రాయలసభకు సహస్రఘంటకవి బిరుదాంకితుడగు ప్రేగడరాజు కవి వచ్చెను. అతడు తెనుగు దేశమెల్ల తిరిగి దిగ్విజయమును సాధించెను. ఆత డష్టదిగ్గజములనోడించు తలంపునవచ్చెను. రాయలు సభ ఏర్పాటు గావించెను. 'పండితఘంట' యను పెండెరపురవము దిక్కులు మారుమోగ గంభీరముగ నడచివచ్చుచుండెను. రాయలెదురేగి తీసికొనివచ్చెను. కవులు స్వాగతముచెప్పిరి. కానీ యానాడు రామకృష్ణుడు సభకు రాజాలకపోవుటచే రక్కిన కవులెల్లరు బిక్కుబిక్కుమనుచుండిరి. ఎవరివరకు వారు వారి గౌరవము కాపాడుకొన తప్పుకొనజూచుచుండిరి. ఇంతలో ద్వారపాలకుడు లక్షఘంటకవి వచ్చి ద్వారముకడ నున్నారని తెల్పెను. రాయలు వెంటనే ప్రవేశపెట్టమని శలవిచ్చెను. లక్షఘంటకవి, కవిగంభీరమునలేచి నడచివచ్చుచుండెను. కృష్ణరాయలెదురేగి తోడ్కొని వచ్చెను. అందరు నియమితాసనములనలంకరించిరి. నంత లక్షఘంటకవి రాయలంగాంచి "రాజేంద్రా! మీ యాస్తాన కవుల జయింపకోరివచ్చిన మొదటి సహస్రఘంటకవిని తర్కింప ననుజ్ఞనిండు. పిదప మీ యాస్తానపండితుల చూచెదననియెను. రాజందుల కంగీకరించెను.

లక్ష:—స్వామి, తమరు సెలవొసంగెదరా!

సహ:—ఆహా! అడ్డేనయ్యా! నే వ్రాయునంత

శ్రీప్రముగా నాశువుచెప్పినగానీ! లేదా తప్పులులేకుండా పద్యమల్లినగానీ! సరి.

లక్ష:—చిత్తము. వ్రాయుడు చెప్పెదను.

తృవ్వటబాబా తలపై:

ఋవ్వట జాబిల్లి వల్వబూచటజేదుం

ఋవ్వట చూడగనుశు శు

క్కవ్వట యరయంగనట్టి హరునకు జేజే.

యని పద్యము చెప్పెను. కాని సహస్రఘంటకవి కలమా డక, నిదానించెను. “ఏమయ్యా! నీ వ్రాయసకానిరనము తేలినది. ఈ పద్యములో తప్పులఁబట్టమనియెను.

మ- గననీహారగురామపద్మ ధళరంగత్కిర్తి చాణూరమ ర్ధన శుక్రాక్షి కళేబరాణ్మృగపతీ త్రైలోక్య ధామోధరా యనగా శంకరవాంచితార్థ దగదార్యస్రైకపాణీ జనా ర్ధనవాదేకపదైరి నిగ్రహముకుందా! మిత్రవింధాధిపా

సహస్రఘంటకవి పద్యమునువిని ఏమిపద్యమయ్యా! అంతా రప్పుల తడిక. “పద్మదళా - చాణూరమర్ధన-ధామో ధార-శంఖర-జనార్ధన - ముకుందా - మిత్రవింధాధిపా!” చాలునా! “ఇంకను చూపమందువా” అనెను.

అంత లక్షఘంటకవి కోపమున కన్నులెర్రచార “ఓయీ నా కవిత్వముననే తప్పులు పడ్డెదవా!

తెలియనివన్ని తప్పులని దిట్టతనాన సభాంబలుకఁగ
రాకురోరి పలుమార పిశాచమ తరుళమునన్ పాడెగట్టి
పలికిననోట దుమ్ముపడ - ఛావ్యమెరుగక పెద్దలైనవారల
నిరసించువా! ప్రగడరాజ్ఞరసా! విరసా! తుసా! బుసా!

చ. ఒకని కవిత్వమందెనయదప్పులు నొప్పులు

గాకవిత్వమం

దొకనికి తప్పుబట్టపనియుండదు కాదని తప్పుబట్టినన్
మొక మటక్రిందుగాఁదిగిచి మొక్కలుబోవని నుంప

కత్తితో

శిక మొదలంటఁగోయునును చెప్పునకొట్టుదుమోము
దన్నుదున్.

ఆ మాటలకు ప్రగడరాజ్ఞరసకవి సిగ్గుపడి యాతని
పెండెరమువలెనే సభసువిడిచి చనెను- అంత లక్షఘంట
కవి తన పూరువేషము మార్చుకొని రామకృష్ణుడయ్యెను.
అందరూ తనయుక్తికి మెచ్చిరి. రాయలాతనికి మిక్కిలి
ధనకనకవస్తువాహనములతో సన్మానించెను. అంత రామ
కృష్ణుడు రాయలనుగని,

క. నరసింహ కృష్ణరాయనీ

కరమరుదగు కీర్తియొప్ప-కరిబిద్దిరిబిల్

కరి కరిబిద్దిరిబిల్

కరిభీష్మభిత్తురంగ కమనీయంబె.

యను పద్యమునల్లెను. రామకృష్ణుడు జంకుగొంకు నెరు
గని సాహసీకుడు. రాయలగౌడగు తిరుమలరాయుడు
అతిశయోక్తి లేక పద్యమును స్వాభావికముగ చెప్పమని
కవులనుకోరెను. అంత రామకృష్ణుడు లేచి,

క. అన్నాతిగూడ హరుచగు
నన్నాతనిగూడకున్న నసురగురూడొ
నన్నా! తిరుమలరాయుడు
కన్నొక్కటిలేదుగాని కతండుగాడే.

అని ముగించెను.

భట్టమూర్తి రచించిన వశుచరిత్రమును శ్రీ కృష్ణ
రాయల కంకితమివ్వ సువ్విశ్కారుచుండెను. దానిని రామ
కృష్ణుడాటంకపరచి చెరచెను. నాటినుండి భట్టమూర్తికిరామ
కృష్ణునిపై గుర్రు.

ఒకసమయమున ముక్కుతిమ్మన పదాహతిచే
భగ్నమైన దంతమునకు దుప్పికొమ్ము సతికించుకొని రామ
కృష్ణుడు కొలువునకేతెంచెను. “రవిగాననిచో కవి
గాంచునేకదా!” యను సమస్యను పూరింపుడని రాయలు కవు
లనుకోరెను. భట్టమూర్తి రామకృష్ణుని పరాభవించు టదే
రగిన సమయమనియెంచి “ఆ రవివీరభద్రు చరణాహతి
దుల్లినబోసి నోటికిన్ నేరదు - రామలింగకవినేరెచెబో!
మన ముక్కుతిమ్మన క్రూరపదాహతిందెగిన కొక్కిరి

పంటికి దుప్పికొమ్ము పల్గా రచియించెనార - రవిగాననిచో
కవిగాంచునేకదా”!

యని తన యక్కసు తీర్చుకొన్నాడు. దానితో
సభలో పకపకలురేగినవి. దీనికి ప్రతీకారమొనర్ప రామ
కృష్ణుడు విష్ణుగారుచుండెను.

మరునాడు భట్టమూర్తి “కుంజరయూధంబు దోమ
కుత్తుకజొచ్చెన్” పూరింప తక్కిన కవుల కోరుచూ
సమస్య నిచ్చినాడు. రామకృష్ణుడు లేచి గంభీరముగా

క. గంజాయిగ్నతాగి తురకల

సంజాతులకూడి కల్లు చవిగొన్నావా

లంజలకొడకా! ఎక్కడ

కుంజరయూధంబు దోమ కుత్తుకజొచ్చెన్.

ఈ విధముగ సమస్యను పూరించినందులకు
రాయలు మనసు నొచ్చుకొనెను. అది తెలిసికొని రామ
కృష్ణుడు,

రంజనచెడి పాండవులరి

భంజనులై విరటుగొల్వ పాల్పడిరకటా

సంజయ! విధి నేమందును

కుంజరయూధంబు దోమ కుత్తుకజొచ్చెన్.

యని పూరించి రాయల ప్రసంశలకు పాత్రుడయ్యెను. రాయలు రామకృష్ణునిగని “రాధేయుడు నందినెక్కి రావణు గెలచెన్” సమస్యను పూరింపకోరెను. అంత రామకృష్ణుడు,

యోధెవ్వడు కురుబలముకు
మాదవసఖుడేమియెక్కి మరితిరుగాడు
సాధించె రాముడెవ్వనీ
రాధేయుడు, నందినెక్కి రావణుగెలచెన్.

యని పూరించెను. రాయలు రామకృష్ణుని గట్టిగా కొగలించుకొనెను.

ఇట్టితని గురించి హాస్యకథ లాంధ్రదేశమున ఎన్నియేని ప్రచారమున సున్నవి. రామలింగని పదకుంభనమున ప్రసిద్ధుడు. ఈతడు చతుర్విధ కవితాసామ్రాజ్య దురంధరుడు. ఈతని కృతియగు పాండురంగ మహాత్యమే యిందులకు ప్రబల తార్కాణము.

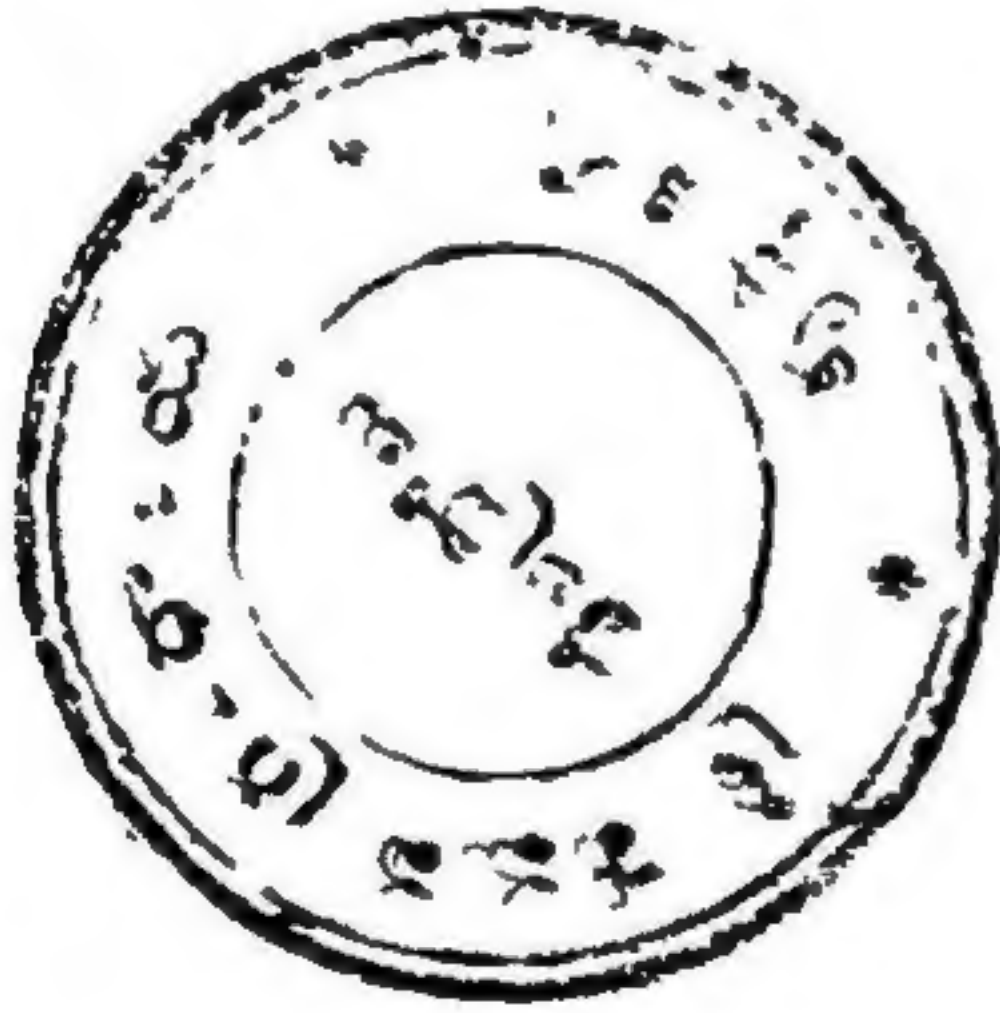
పాండురంగ మహాత్యమున “నిగమశర్మోపాఖ్యానము” హృదయమువంటిది. అందాతని కవితానైపుణ్య మవగతమగును. నిగమశర్మను అక్కయొనర్చు నయబోధ సహజముగా చిత్రించినాడు. ఎన్నిసార్లు చదివినను పసిబి తీరనిభాగమది. కాని అర్జుడును తన “కొండెచ్చేష్టలను” రామకృష్ణుడు మానలేదు. తమ్మునకు నీతిగరపు ఆ పరమ యిల్లాలును పేరులేని పేరంటాలుచేసి వదిలినాడు. అంతేకాదు

తానొనర్చిన నయబోధ వ్యర్థమయినది.. ఇల్లంతయునూడ్చి
కొనిపోయినాడు తమ్ముడు. అప్పుడామె యందరితోకలిసి
విచారించినది. కానీ, తనముక్తరపోయినదని తెలియగనె
మిక్కిలి చుఃఖించినదట—

పాండురంగ మహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రి మంత్రి
కంకితమీయబడెను.

PRINTING OFFICE
TELEPHOLU.
K. S. S. S.

— సంస్కర్ణము —



BCI



రచయిత

జననము : 24-3-1935

జన్మస్థలము : విఠంరాజుపల్లె (వినుకొండ తాలూకా)

ఉనికి : తెలుగు పండితుడు, తర్జుమాను.

జు
5

చిన్నవయస్సుననే కవిత్వము, చిత్రలేఖనము, సహజంగ అలవడినవి. చురుకైన మేధస్సు, అన్నిట భారతీయుడు. భాషలో, భావంలో నిష్కర్షక చెప్పగల నిపుణుడు.

ప్రాచీన కవిత్వంలోని వస్తువిన్యాసం, భావకవిత్వంలోని శబ్దవిన్యాసం, అభ్యుదయ కవిత్వంలోని సందేశం తగినపాళ్ళలో మేళవించుకున్న రచనామార్గం వీరిది. వీరు తొలుదొల్ల విరివిగా పద్యాలు వ్రాసారు. వీరి పద్యరచనా నైపుణికి దయామయి, రసానందంలోని పద్యాలు సాక్ష్యాలు. పద్యాన్ని నియమబద్ధంగా వ్రాసి, ప్రాచీనకవుల పద్యాలేమోనని ఛాంతికలిగించే ఉత్తమ కవులలో వీరగ్రగణ్యులు. కవిరత్న, కవికోకిల, మధురకవి వీరి బిరుదులు. కవిగానేగాక సుప్రసిద్ధ పండితుడుగా, ఉత్తమ గద్య రచయితగా, మంచి వక్తగా ఈయనను తెలియని ఆంధ్రు లుండరు.

దయామయి, మధుమాసం, రసానందం వీరి కావ్యాలలో కొన్ని. రామదాసు, తెలుగుతనయులు, భారత మహిళలు, మహతి, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, కవి శ్రయము, అష్టదిగ్గజములు వీరి గద్యరచనలలో ఎన్నదగినవి. బడిపంతులు, పరివర్తన, భోజసామ్రాట్ లాంటి నాటకాలు విడుదలయ్యాయి.



మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

| | |
|----------------------|-----------------|
| పుస్తకం సంఖ్య | TPLA 101 B113 |
| పుస్తకం పేరు | ఆంధ్ర దినపత్రిక |
| తారీఖు | 10-10-24 |
| మొదట అట్ట | Yes |
| వెనుక అట్ట | Yes |
| మొత్తం పేజీలు | 49 |
| పెద్ద సైజు పేజీలు | NO |
| భాక పేజీలు | CI, BCI |
| లేవీ పేజీలు | NO |
| తయారు చేసినది | Ashwin |
| పేజీలు విడదీసినది | Soumya |
| స్కాన్ చేసినది | Susmitha |
| పరీక్ష చేసినది | PRAGATHI |
| పేజీలు పరిశీలించినది | |
| లైండింగు చేసినది | |
| ప్యాకింగు చేసినది | |
| స్కాన్ చెయ్యబడింది | |
| తప్పులు | NO |
| పరిస్థితి | good |